

BORÅS
STAD

Principer för arkitektur & stadsbyggnad i Borås

Fastställd av Samhällsbyggnadsnämnden
2021-02-24

Varför arkitektur- principer?

Principer för arkitektur och stadsbyggnad i Borås ska skapa en samsyn kring utformning och god arkitektur. Syftet är att se till att bevara stadens befintliga arkitektoniska kvaliteter, samt att dessa stärks och utvecklas när nya byggprojekt tillkommer. Genom att använda rätt verktyg på rätt plats skapas en helhet som länkar platsers historia till vår nutid och Borås Stads vision.

Principerna ska ligga till grund för såväl arbetet med att ta fram nya detaljplaner som för handläggningen av bygglov. Principerna samspelar med Handbok för Stadsmiljön och fungerar som ett tillägg till Översiktsplan för Borås.

INNEHÅLL

Introduktion

Varför arkitekturprinciper?	3
God arkitektur och stadsbyggnad genom dialog	5
Ledord och mål för stadsbilden	6

Borås identitet och historia

Borås – de två ismernas stad	8
Industrialismen	9
Bilismen	10
Textilindustrins nedgång	10

Gestaltningens utgångspunkter

Tillvaratagande och utveckling	12
Visionsburen arkitektur	12
Kvalitet från helhet till detalj	13

Strategier på stadsnivå

Innerstaden växer via stråk	14
Stadens entréer	15
Från industrimark till blandstad	17
Viskans roll	18
Rätt byggnadshöjd på rätt plats	19

Strategier på kvartersnivå

Byggnadens placering definerar omgivningen	20
Bottenvåningen	21
Gaturummet	22
Gårdsrummet	22
Grönska och vatten i stadsrummet	24

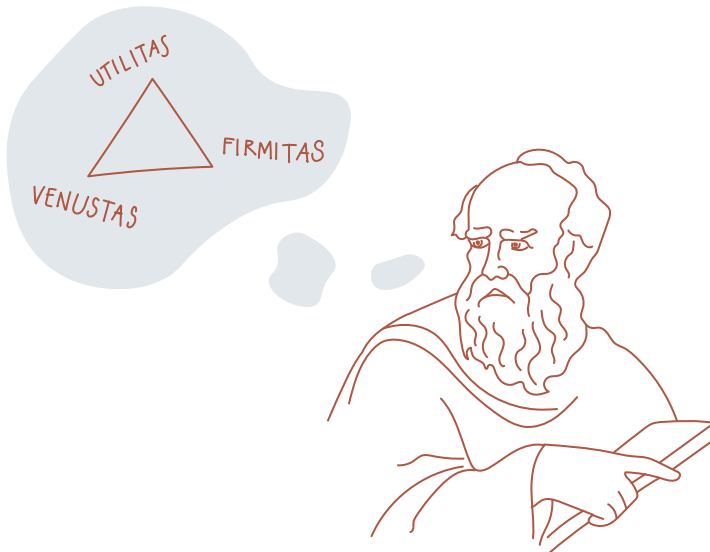
God arkitektur och stadsbyggnad genom dialog

Genom en god dialog mellan olika parter såsom exploatörer, beslutsfattare, tjänstemän, näringsidkare och allmänhet skapar vi en samsyn kring stadsbyggandet. På så sätt får vi en stad som hänger samman och en vardagsmiljö som bidrar till att främja hälsa och välbefinnande i alla delar av staden.

Ledord och intentioner för stadsbilden

Arkitektur är mycket mer än bara byggnadens utseende - det handlar minst lika mycket om funktion. Med god arkitektonisk kvalitet menar vi att arkitektur ska vara robust, användbar och välgestaltad.

Så tidigt som 100-talet f. Kr myntade Vitruvius de tre grundstenarna som ligger till grund för Borås och flera andra städers ledord för stadsbilden.

Robust innefattar såväl resiliens, beständighet som hållbar utveckling. Det innebär att stadens byggnader och miljöer tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter till ett bra liv.

Användbar syftar till att det som byggs har en god funktion som uppfyller de behov som finns och verkar för både stadens och områdets utveckling.

Välgestaltad avser hur byggnaden, platsen eller gaturummet upplevs och hur den berör. Begreppet syftar till alla skalor, från hantering av volymer och ytor till detaljer i utformningen.

Intentioner för Borås innerstad och tätorter

- En stad som är tätt sammanhängande med bevarad närhet.
- En stad som möjliggör möten.
- En stad som bygger vidare på sin karaktär och mångsidighet.
- En stad som växer hållbart och med hög kvalitet.
- En stad som värnar och utvecklar gröna och blå strukturer.

Borås identitet och historia

Borås – de två ismernas stad

Borås är en av flera stadsgrundningar som gjordes under Gustav II Adolfs tid och som innebar nya former för stadsbyggandet i Sverige. Staten ville skapa ett välordnat samhälle och rutnätsplanen ansågs verka förstärkande på städernas representativa karaktär, med ett system av torg och breda gator. Samtidigt ville man minska brandrisken. Efter stadsbranden år 1827 byggdes Borås upp utifrån en reviderad rutnätsplan, med handelsgårdar i enkel empire-stil och mindre, enklare bostadshus som dominerade stadsbilden.

När industrialiseringen kom igång under 1870-talet fick det stora konsekvenser för bebyggelsemiljön. Under snart 150 år har industribyggnader utgjort ett dominerande inslag i stadsbilden. I en ny årsring kring rutnätsstaden växte stora fabriksbyggnader i tegel, faluröda träskjul, rykande skorstenar, vedupplag och höga plank fram. Tillsammans kom de att bilda ett sammanhängande och mycket brokigt stadslandskap likt en ram kring den gamla trästaden.

Borås Stad lokaliserades vid grundläggningen år 1621 invid Viskan. Detta blev senare en viktig förutsättning för den industriella utveckling som startade i en blygsam skala i slutet av 1600-talet och som från 1880-talet fick ett explosionsartat förlopp.

Industrialismen

Industrin har i stor utsträckning skapat Borås och utgjort förutsättningarna för stadens snabba tillväxt och fortsatta existens. Industrin och dess bebyggelse har naturligtvis också i hög grad påverkat stadens planering och utformning. Borås har från 1800-talets sista decennier och omkring 100 år framåt funnits för industrin, inte tvärtom. Än idag sätter detta tydliga spår i hur staden ser ut, upplevs och används.

Staden präglas i stor utsträckning av det sena 1800-talets framgångar. Skolor, sjukhus och tekniska byggnader ger tillsammans med stenstadhus och bankpalats en tydlig bild av en ny tid och en ny skala i staden.

Bilismen

Från slutet av 1920-talet kom även bilismen att göra stora avtryck på staden, men dess extrema genomslag kom under 1960-talet. Bilen tog en stor plats i staden genom nya, bredare och större vägar, gator och parkeringsplatser. Bilen tog över industrins roll som den viktigaste komponenten i stadens uppbyggnad och planering. Snart 100 år efter sitt genombrott i Borås är bilen ännu den kanske mest avgörande faktorn för hur stadens planeras, byggs och upplevs.

Textilindustrins nedgång

Borås högålder inföll under perioden 1920-1960 när textil- och konfektionsindustrin tillsammans med postordern gick starkt framåt. Stora delar av Borås är en spegel av dessa enormt framgångsrika årtionden. Under andra hälften av 1900-talet påbörjades en nedgång som accelererade under 1970-talet. Staden drabbades mycket hårt. Efter ett handlost fall för industrin, och därmed också staden som helhet, ersattes framtidstron av utflyttning och omfattande rivningar av äldre industribyggnader i anslutning till stadskärnan. Rivningarna skapade gigantiska ödelandskap bestående av tomma grusytor som än idag dominerar delar av den första årsringen runt rutnätsstaden. Efter nästan 20 år av stiltje lyckades dock Borås med att få hjulen att snurra igen vid mitten av 1990-talet.

Kartan visar under vilka tider staden byggts ut. Det mörkblå fältet från ca 1880 refereras till som "rutnätsstaden" i texten.

Gestaltningsarbetets utgångspunkter

Tillvaratagande och utveckling

Dagens Borås är en planerad rutnätsstad som bör värnas. Staden har en struktur med små, slutna kvarter med innegårdar. Kvarteren har ofta butiker och verksamhet i bottenplan och bostäder i de övre våningsplanen. Rummen mellan husen bildar ett rutnät av gator att röra sig på, med små torgbildningar såväl som öppna platser och grönytor, – kvaliteter som återfinns i en god stadsmiljö. Dessa kvaliteter bör förstärkas och byggas vidare på.

Visionsburen arkitektur

En tydlig vision tidigt i processen ger dragkraft och gör att projektet blir lättförståeligt för såväl inblandade parter som omgivningen. Genom det tydliga konceptet visualiseras tanken bakom projektet, vilket ökar medvetenhet och engagemang. Att hitta en bärande arkitektonisk vision är ofta sprunget ur noggrant studerande av platsen och dess förutsättningar, samt en kreativ process.

Ett exempel på angreppssätt för att hitta den arkitektoniska visionen är att studera och tolka den omgivande bebyggelsen. Ett annat sätt är att förhålla sig till vegetation, terräng och vattendrag i området. Det kan även ge intressanta infallsvinklar att placera byggnaden eller kvarteret i förhållande till faktorer som ljus och skuggförhållanden. Att orientera projektet efter rörelsemönster inom kvarteret, eller efter landmärken i staden är också exempel på utgångspunkter. Egentligen finns inget "rätt eller fel" när det kommer till den arkitektoniska visionen.

Kvalitet genom alla skalor

Genom alla skalor, från stadsdelens sammansättning, till byggnadens form, placering och vidare ned på detaljnivå är det viktigt att ha en tanke och hög ambition kring utförandet. Förenklas allt för många beståndsdelar riskerar den slutgiltiga byggnaden att inte bli tillräckligt bra, och når inte fram till den initiala visionen med projektet. Summan av detaljerna gör helheten. På samma sätt som ett väl genomfört tillägg kan vara med och lyfta sitt närområde, kan ett bristfälligt projekt få motsatt effekt.

Strategier på stadsnivå

Innerstaden växer via stråk

Borås förtätas framförallt i innerstaden. I takt med att detta sker kommer också upplevelsen av vad som räknas till centrum att utvidgas. Då få städer har kraft nog att växa i jämna årsringar från stadskärnan är det av stor vikt att innerstaden växer ut via stråk. I Översiktsplan för Borås kallas dessa stråk för "urbana stråk".

De urbana stråken är gator eller liknande stråk, som kan bära innerstadens kvaliteter men även möjliggör för bra gång-, cykeltrafik och om möjligt kollektivtrafik. De växer ut från stadskärnan och knyter samman denna med omgivande stadsdelar. Utveckling och förädling längs stråken gör att känslan av en kompakt och sammanhängande stad förstärks, och avstånden till de omgivande stadsdelarna upplevs som kortare. Allt eftersom de urbana stråken växer intensifieras de genom byggnation och förädling av bottenplanen, och gaturum och platser.

I nästan alla de utpekade stråken finns ett äldre stadsdelstorg med en, för området, viktig platsbildning. Ofta har detta torg tidigare varit det

självklara navet i sin stadsdel. Med de urbana stråken kan stadsdelstorgen på nytt bli en viktig del i det sammanhängande systemet. Bebyggelsen i dessa områden har ofta en tidstypisk karaktär som är viktig att värna om när ny bebyggelse tillförs.

Stadens entréer

Entrépunkterna till innerstaden är platser som ofta sammanfaller med ett urbant stråk. Där vill vi signalera att innerstaden börjar. I kartbilden på nästa uppslag finns yttre och inre entrépunkter markerade. De yttre entrépunkterna fungerar som stadsportar som signalerar att man närmar sig Borås, och de inre punkterna är markörer för innerstaden och dess skala och karaktär.

Utmed riksväg 40 lokaliseras stadsportarna längre ut från staden, som vid rastplats Borås Sörbo i öster och rastplats Boråstorpet i väster. Utmed Gånghestervägen är Brotorp en lämplig stadspört, och norrut är Långestensrondellen passande.

Utformningen av de inre och yttre entrépunkterna anpassas efter varje enskilt fall och omgivningens unika karaktär. Det är viktigt att entrépunkterna blir välkomnande entréer till Borås och gestaltas med omsorg. Infarterna bör inrymma grönska för ökad trivsel, och vara öppna gaturum med en generös skala.

Urbant stråk

Stadsdelstorg/målpunkt

Rutnätsstaden

Centrumutveckling
längs stråken

Entré till innerstaden

Yttre stadsport

Från industrimark till blandstad

Blandstad avser en blandning av funktioner och människor. Runt en stor del av innerstaden finns en ring av industrimark som transformeras till blandstad. Omdaningen av före detta industrimark till blandstad kommer vara en viktig komponent. Villastaden och Lugnet öster om stadskärnan är två tidigare exempel där innerstaden nästintill sömlöst flätas samman med en stadsdel. Druvefors, söder om innerstaden, likaså. Simonsland och Textile Fashion Center i norr är exempel där storskaliga industrimiljöer transformerats till designkluster och lärandemiljöer som är tätt sammanhängande med innerstaden.

Borås står bättre rustat mot oväntade förändringar om vi har en sammanhängande, utvidgad innerstad med goda kopplingar till den omgivande staden. Då får vi ett intressant Borås som genom variation känns spännande och mångfacetterad.

Kartbilden till höger är konceptuell och utmärkta punkter om områden ska ej tolkas som exakta.

Viskans roll

Viskan är en av Borås största tillgångar. Staden ska växa längs Viskan, och vi skapar en blandstad där grönska och vatten har en självklar plats. Marken kring Viskans stränder ska vara tillgänglig för allmänheten och utformas för rekreation och rörelse. "Rummet" kring Viskan kan vidare omgärdas av bebyggelse i form av bostäder, men också verksamheter som service, småindustri och kontorslokaler. Dessa funktioner får en naturlig plats vid Viskans strand genom att de gamla industrimiljöerna längs ån bevaras, förädlas, och fylls med nytt innehåll - men även genom ny bebyggelse där det är lämpligt.

Parallellt med Viskan utvecklas även Viskans Park. Parken blir en ryggrad för gröna och blå strukturer i Borås. Den är ett 5 km långt stråk som knyter samman stadens park- och vattenmiljöer med varandra kombinerat med infrastruktur för gång och cykel. Vid ett antal punkter korsas Viskan och Viskans Park, vilket ger extra goda förutsättningar för vackra och användbara gröna rum i staden.

Rätt byggnadshöjd på rätt plats

I Borås rutnät är den genomsnittliga höjden på byggnader fem våningar. Att placera höga punkthus i detta rutnät är svårt och högre byggnader bör därför placeras i rutnätets ytterkant eller vid strategiska platser, till exempel stadsdelstorg. I utkanten av rutnätet kommer dessa byggnader fungera som landmärken. De markerar sin plats och ger de som rör sig i staden något att orientera sig efter.

De påbyggnader, som görs i framförallt rutnätsstaden, blir ofta två till tre våningar som adderas ovanpå en befintlig byggnad. Mer än två våningar är generellt svårt att addera utan att byggnaden under, eller det omgivande gaturummet, blir lidande. Påbyggnader i rutnätsstaden måste hålla hög arkitektonisk klass då de ofta syns på långt håll. Guiden "Att bygga på det byggda" är ett fördjupningsmaterial om påbyggnader som innehåller flera aspekter ur gestaltnings-synpunkt. Guiden kan användas i dialog med exploitörer, fastighetsägare och andra aktörer i gestaltningsprocessen.

Strategier på kvarternivå

Byggnadens placering definerar omgivningen

Stadsbyggandet ska skapa trygghet, gemenskap och möjliggöra möten. Rätt samspel mellan byggnaden och dess omgivning skapar förutsättningar för en levande stad med goda kvaliteter. Gatan, byggnaden, torget, den stadsnära och gröna infrastrukturen, och vattendragen utgör stadsbyggandet där byggnaden definierar och bildar det offentliga rummet.

Byggnadens placering så väl som dess arkitektoniska utformning har stor betydelse för hur staden upplevs. Även innehållet i byggnaden påverkar hur rummet utanför upplevs.

Byggnader i rutnätstaden och i de urbana stråken bör placeras i gatuliv med entréer som vänds mot gatan. På så sätt berikas gaturummet. Byggnadens placering och bottenvåningens funktion är av extra stor vikt längs de urbana stråken som inte har ett omgivande rutnät för att upprätthålla känslan av innerstad. Med det sagt måste utvidgning av centrum genomföras med fingertoppskänsla och omsorg för stadsdelen i fråga, och finns goda skäl kan byggnaden placeras utifrån andra förutsättningar.

Bottenvåningen

I bottenvåningar är det av stor vikt att möjliggöra för verksamhetslokaler. Detta innebär till exempel att bottenvåningar utformas med större rumshöjd och att det finns möjlighet för större skyltfönster. Om det inte bedöms finnas någon bärighet för en verksamhet kan lokalen i bottenplan istället inhysa till exempel cykelförråd, tvättstuga, miljörum eller, sett i större skala, en förskola eller liknande verksamhet. Om lokalen utformas med fönster och bra kontakt mot gatan utanför kommer funktionerna inne i huset ge gatan trygghet och liv även om de inte innehåller en publik verksamhet. Att lekfullt berika omgivningen genom till exempel konstnärlig utsmyckning, fasadbelysning, vattenlek eller andra inslag ger en avväpnande relation mellan projekt och omgivning som upplevs som inbjudande och överraskande.

Stad i ögonhöjd med med publika bottenvåningar, entréer mot gatan och blandat innehåll.

Gaturummet

För att gaturummet mellan byggnader ska upplevas som ljust och inbjudande är det viktigt att titta på förhållandet mellan byggnadernas höjd och gatans bredd. Det går också att arbeta med olika höjder på olika sidor av gatan för att få in ljus. För att skapa ett intressant och levande gaturum kan olika typer av byggnader kombineras inom ett och samma kvarter eller område. Om olika arkitekter utformar de olika byggnaderna nås större variation och enformighet motverkas.

Gårdsrummet

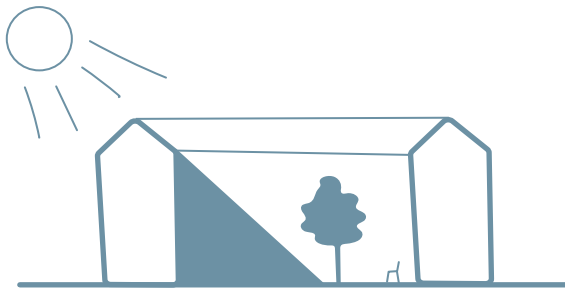
Utomhusytor för rekreation i anslutning till bostaden är en viktig komponent som bidrar till ökad livskvalitet. Grönytan ter sig olika beroende på bostadshusets typologi. Vid byggelse i kvartersstruktur är innergården en tydligt avskärmad friyta för de boende. Punkthus som är placerade i öppet landskap har friytorna runtomkring huset.

Oavsett typologi är det av stor vikt att innergårdar och friytor är tillräckligt stora för att kunna användas och berika det sociala livet för de som lever i byggnaden. Solljus ska nå in och det ska finnas utrymme för både grönska och plats för människor att mötas och vistas. Precis som i gaturummet studeras gårdens ljusförhållanden i sektion där byggnadernas höjd ställs

mot gårdens bredd. Om kvarterets byggnader är av olika höjd är det lämpligt att de lägre volymerna placeras så att solljus når in.

Bebyggelsens struktur påverkar hurvida gårdsytan upplevs privat eller publik. Detta påverkar i sin tur också graden och typen av nyttjande av de boende. En sluten gård kan ha fördelen att barn kan leka friare och att föremål som utemöbler och grill lämnas framme. En öppen gård kan ge bättre ljusförhållanden, och möjlighet för övriga i området att till exempel passera genom kvarteret.

För att undvika stora markparkeringar placeras parkeringsdäck ofta under bostadskvarter. När detta görs är det viktigt att se till att gårdarna får goda möjligheter för grönska och växtlighet. Detta görs genom ett kraftigt bjälklag med generösa utrymmen för jord.

Solljus är viktigt för att innergården nyttjas och upplevs som trevlig.

Grönska och vatten i stadsrummet

Grönska och vatten i stadsrummet är välkomna byggstenar som berikar och mjukar upp den fysiska miljön. Då staden växer är det viktigt att det finns gröna områden i anslutning till ny bebyggelse. De gröna områden som finns idag bör i så stor utsträckning som möjligt bevaras. Då vi bygger nytt ska det finnas öppna ytor mellan husen, för att göra plats för grönska. Stadsodlingar, tak med växtlighet, väggar och andra gröna element uppmuntras.

Träd i stadsmiljön har många positiva egenskaper. Förutom att de ger skugga och förbättrar luftkvaliteten, har de även en funktion som skalreferens. Ett träd i gaturummet relaterar till den mänskliga skalan och kan agera som en brygga mellan människan och byggnaden, vilket bidrar till ökad trivsel.

Exempel på hur grönska skapar trevliga gaturum och verkar för mänsklig skala.

BORÅS
STAD

SAMHÄLLSBYGGNADSFÖRVALTNINGEN

POSTADRESS

Samhällsbyggnadsförvaltningen, Borås Stad, 501 80 Borås

BESÖKSADRESS

Kungsgatan 55, Borås Stad, 501 80 Borås

TELEFON

033-35 85 00

E-POST

detaljplanering@boras.se

WEBBSIDA

boras.se/detaljplan